

ZBYNĚK SVITÁK

LEGITIMAČNÍ PASY PRO SOUKROMÉ POSLY

Abstract:

Legitimations passports for private messengers

The article deals with formation of new documents for private messengers. In the age of poor post connections were developed which delivered private letters. The administration started to look at delivery of consgments as a source of revenue in the beginning of the 18. century. Private messengers thus harmed lordly post. The administration wanted to limit quantity of messengers by legitimation passports. The paper also describes this document from the diplomatic aspect.

Key words:

diplomats, early modern age, 18. century, post, Moravia, private messengers.

V době nerozvinutých poštovních komunikací existovala pravidelná poštovní spojení pouze mezi centry zemí habsburské monarchie. Území státu tak protínalo jen několik linek, takže mnohé oblasti zůstávaly bez poštovní obsluhy. Zeměpanská pošta fungovala do počátku 18. století především pro dopravu úřední korespondence. Přeprava soukromých dopisů a jiných zásilek prostřednictvím pošty byla tehdy ještě velmi málo obvyklá. Kromě nedostačující sítě hrála svou roli i vysoká cena za doručenou zásilku. Doprava soukromé korespondence se proto realizovala pomocí nejrůznějších soukromých posílů.¹

¹ K vývoji poštovníctví viz Čtvrtník, Pavel – Galuška, Jan – Tošnerová, Patricia: *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008; POŠVÁŘ, Jaroslav: *Mýtní (celní) a poštovní správa na Moravě v 18. století a v první polovině 19. století*. Sborník prací učitelů právnické fakulty – III. 1973, s. 123–142; Roubík, František: *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*. Sborník archivu ministerstva vnitra 10. 1937, s. 165–305.

Teprve od dvacátých let 18. století se na poštovníctví začalo pohlížet na rozdíl od předcházející doby jako na možný zdroj příjmů. Protože soukromí poslové vykonávali svou činnost nejen tam, kde nebylo poštovní spojení, ale také paralelně se zeměpanskou poštou, přirozeně škodili poštovnímu regálu. Dvorská komora oprávněně předpokládala, že omezením nebo přímo vymýcením soukromých poslů bude možné zvýšit výnos z poštovního v zemi. Tento trend je dobře patrný z poselského patentu (Botenpatent) z 6. června 1726. Jeho důležitým motivem byla snaha podstatného omezení činností a kompetencí soukromých poslů. Stanovil, že na zeměpanských poštovních tratích mohou dopravovat pouze vlastní dopisy odesílatele a zejména na nich pod pokutou nesmějí sbírat cizí korespondenci. Zdá se ale, že zákazů nebylo příliš dbáno, protože přetrvávaly stížnosti poštovních úředníků ohledně poškozování poštovního regálu soukromými posly.²

Období první fáze reformy Marie Terezie na konci čtyřicátých let 18. století, jejíž hlavní cíl byl zaměřen na efektivní a dostatečný výběr financí, se musela dotknout také ochrany poštovního regálu. Dokladem toho je nový patent pro posly z 16. prosince 1748.³ Hned zpočátku svého textu se přihlásil k ustanovením zmíněného patentu z roku 1726 o sbírání a dopravě dopisů a obnovil jeho platnost. Navíc nařídil (mimo jiného), že soukromí poslové mohli dopravovat cizí dopisy jen na tratích, kde nebyla zřízena zeměpanská pošta. Patent se navíc pokusil zavést evidenci jejich počtu a také první pověřovací znamení pro oprávněné osoby. Řádní a přísední soukromí poslové museli být svými vrchnostmi nahlášeni na nejbližší poštovní stanici a pro svou identifikaci od nich opatřeni zvláštním odznakem (Botenschild).⁴

Tato opatření ale zřejmě neměla dostatečný účinek. Proto zanedlouho rozhodli u dvora o další důslednější regulaci. Reskriptem z 1. prosince 1751⁵ bylo přikázáno moravské reprezentaci a komoře, která byla v té době nejvyšším zeměpanským úřadem na Moravě,⁶ aby byly dodány seznamy poslů, v nichž mělo být specifikováno, kteří poslové budou od této činnosti odstaveni a jejich počet omezen, a jakým způsobem se bude postupovat proti narušování poštovního regálu.

² R o u b í k , F.: *K vývoji poštovníctví*. s. 272 a násl.

³ Patent je dochován na více místech např. Moravský zemský archiv Brno (= dále MZA), fond B 1 Gubernium (= dále B 1), sg. B 3, kart. 45, f. 19–26. Také K u l í - ř o v á , Květa – S a n d e r , Rudolf: *Patenty*. Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze. Praha 1956, č. 1295.

⁴ Paragraf 8 textu patentu.

⁵ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 82–83; čistopis, praes. 5. prosince.

⁶ Nepochybně bylo totéž přikázáno nejvyšším zeměpanským úřadům i v jiných zemích monarchie.

Moravská reprezentace poslala hned 6. prosince obvyklou dekretální misivu krajským úřadům s žádostí o zaslání soupisu poslů v jednotlivých krajích, kteří způsobují eráru škody. Reakce krajů nebyly okamžité, bylo nutné několikrát upomínání, takže až 10. dubna následujícího roku mohli konečně ke dvoru poslat souhrnnou relaci.⁷ Popis běžných poměrů mezi posly v kraji například přináší hlášení hejtmana hradištského kraje Františka Waffenbergera z Mödlingu, které mimochodem zaslal reprezentaci jako jediný obratem. Sděloval, že v jemu svěřeném kraji se nevyskytují poslové, kteří by ve stanovené dny obcházeli lokality a sbírali dopisy. Město Uherské Hradiště také žádného posla nemá, jeho hospodářská správa, když potřebuje doručit zásilku, k tomu používá jednoho poddaného. Jinak nosí dopisy poslové z různých panství jednou nebo dvakrát týdně do Brna, ale poštovnímu regálu prý nedělají škodu, protože v celém kraji není žádná poštovní stanice.⁸

Reakci dvora na relaci moravské reprezentace a komory představuje re-skript z 15. května 1752. Jím se vysvětlovaly principy, podle nichž mělo být doručování obstaráváno poštou, a navrhovala opatření k omezení, případně úplnému odstranění oněch poslů, kteří poškozují poštovní regál.⁹ Panovnice se však podivovala, že ze zpráv krajských hejtmanů vyplývalo, že se přimlouvají za pokračování dosavadního stavu a zrušení dosavadní praxe považují za neúčinné. Ale přesto může být obyvatelům země poskytnuto větší pohodlí, když bude vše opatřováno poštou a nikoliv posly. Totiž z psaní, balíků a jiných takových věcí daných na poštu, s nimiž se dříve vysílali poslové, každý zaplatí jen polovinu toho, co by jinak museli dát poslovi, od pošty také dostane gratis zpáteční odpověď.

Dalšímu zneužívání poštovního regálu neoprávněnými posly, omezit jejich počet a zpřísnit podmínky pro vykonávání této činnosti měl zabránit re-skript z 8. srpna 1752,¹⁰ který lze považovat za přímý počátek vzniku nové písemnosti. S odvoláním na neuspořádané poměry mezi posly, a také se zřetelem na příjmy eráru, stanovila panovnice, aby řádně ustanovení poslové byli opatřeni od reprezentací v zemích úředním pasem, který by mohli komukoliv na jeho žádost předložit.

Na kraje nové nařízení dala reprezentace a komora vědět obvyklou dekretální misivou 14. srpna 1752. V ní objasnila princip nového nařízení a přikázala, aby je krajští hejtmané publikovali ve svém kraji. Jako potvr-

⁷ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 119–132; koncept.

⁸ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 113–114; čistopis, datován 14. prosince, praes. 23. prosince.

⁹ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 137–140; opis.

¹⁰ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 161–162; čistopis, praes. 13. srpna.

zení tohoto kroku měli zaslat zpět obvyklý poselní doručovací rejstřík.¹¹ Navíc také přikázali, aby jim během šesti týdnů od doručení zaslali soupis řádných a oprávněných poslů, kteří se nacházejí v jejich kraji, aby jim mohl být vystaven předepsaný pas. Seznam měli v opise zaslat také na poštovní komisi.¹²

Z krajů začaly přicházet seznamy až v posledních možných termínech. Nelze to ale vysvětlit liknavostí, protože krajské úřady společně se seznamy zasílaly i ony poselní doručovací rejstříky. Posel tedy musel nejprve oběhnout kraj, aby doručil na vrchnostenské úřady a centra panství princip nové úpravy evidence a pověření poslů. Nejrychleji to zvládli ve Znojemském kraji, odkud rejstřík i vyžádaný seznam dodali krajští úředníci již 16. září. Některé kraje musely být ale upomínány, aby zaslaly požadované seznamy, protože ještě začátkem října je v Brně neměli k dispozici. Týkalo se to velkého Olomouckého, kde prodlení lze vysvětlit tím, že poslovi trvalo objetí kraje zhruba měsíc, ale kupodivu i malého Jihlavského kraje, kde to běžně zvládl za dobu o něco delší než týden. Ale upomínka se minula se zasílanými seznamy, protože ty právě ze zbývajících krajů přicházely na počátku října.¹³

Mezitím si u reprezentace připravili vzor, jak má takový pas vypadat. Komentáře po stranách textu upozorňovaly na základní body, které musely pasy obsahovat.¹⁴ Podle něj byly vyhotoveny konkrétní legitimační pasy pro jednotlivé řádné a oprávněné posly. Těch bylo v moravských krajích v té chvíli 101, jak plyne z opisu dochovaného seznamu,¹⁵ jehož čistopis zaslali do Vídně. Pro všechny tyto osoby musela reprezentace a komora vyhotovit řádné pasy. Pořít tak velké množství pasů nebylo jistě jednoduché a zatížilo provoz písařny nejvyššího zeměpanského úřadu, která musela mimo vyhotovování těchto písemností zvládnout běžnou agendu.

Ale už 21. října 1752 byli hotovi, protože tehdy zaslali hotové pasy na všech šest moravských krajských úřadů s příkazem, aby byly předány příslušným osobám.¹⁶ Toho dne také poslali seznam se jmény a počty poslů k vídeňskému dvoru.¹⁷ Poslové tak získali své legitimační pasy a obyvatelé

¹¹ O charakteru a principech použití poselních doručovacích rejstříků viz S v i t á k , Zbyněk: *Šíření panovnických příkazů státní správou na Moravě v druhé polovině 18. století*, v tisku.

¹² MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 163–164; koncept.

¹³ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 200–244; čistopisy z krajských úřadů.

¹⁴ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 245–246; koncept.

¹⁵ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 349–354; opis.

¹⁶ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 247–248; koncept.

¹⁷ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 249–250; koncept.

byli upozorněni, že jenom jim mohou být svěřovány zásilky a pouze oni je mají právo doručovat do míst poštovních stanic.

Dochované exempláře legitimačních pasů zachovávají jednotný grafický tvar. Byly napsány na dvoulistu a nebyly uzavřeny pečeti, ta je pravidelně přitištěna na třetí straně pod textem mezi podpisy. Z právněobsahového hlediska oznamuje jejich text udělení pasu jmenované osobě k její legitimaci. Není to ale autentické rozhodnutí úřadu, protože se odvolává v úvodu textu na původní rozhodnutí panovnice, na jehož základě mají být tyto pasy vydávány (reskript z 8. srpna 1752). Úřad je vydává na základě svěřené pravomoci a také (jak uvidíme) až po schválení dvorem. Na závěr jsou uvedena pravidla, podle nichž se musí posel disponující tímto pasem řídit. Jejich překročení je sankcionováno. Z diplomatického hlediska se jedná o formu dispozitivní listiny, která poskytuje pověření nebo legitimaci. Lze u nich rozpoznat následující znaky:

- a) jejich text je stylizován důsledně objektivně. První jeho řádek je psán zvětšeným písmem a začíná slovem „Demnach“.
- b) datační formule je uvozena pouze slovem „Datum“ a je připojena na konec textu.
- c) za textem je firma, provedená výraznějším písmem. Pravidelně jde přes přelom druhé a třetí strany psací látky, aby tak spojovala text s podpisy. V případě, že je text krátký, takže by se firma vešla na předcházející stránku, je datovací formule odsunuta od textu.
- d) pod firmou následují podpisy – těsně pod ní na levé straně prezidenta úřadu (nebo jeho zástupce v případě úřední nezbytnosti), dole na straně při pravém okraji sekretáře. Mezi jejich autografy je přitištěna úřední pečeť pod papírovým krytem.
- e) těsně u spodního okraje stránky je drobným písmem zapsáno, pro kterou osobu je konkrétní pas určen. Tato poznámka slouží pouze pro rychlou orientaci s písemností manipulujících osob, protože jméno držitele je uvedeno v textu.
- f) pas neobsahuje žádnou adresu.

Exempláře legitimačních pasů byly nalezeny v písemném materiálu nejvyššího zeměpanského úřadu, tedy instituce, která je vydávala. Spíše bychom předpokládali, že se dochovají mimo svého vydavatele, u nástupců těch, jimž byly určeny. A to zcela náhodně, protože lze očekávat, že byly během věků zničeny, když se ocitly v rukou nepříteli významných osob. Neznamená to ale, že máme k dispozici pasy, které z nějakého důvodu zůstaly u svého vydavatele a nedostaly se ke svým adresátům. Příčina spočívá v tom, že mnohé legitimační pasy byly moravské reprezentaci a komoře

krajskými úřady vráceny. Důvody leží v situaci, kdy bylo nutno obměnit z nejrůznějších důvodů osoby, které vykonávaly úřad poslů.

K první příležitosti došlo již po pár měsících od vydání. Hned počátkem ledna 1753 prezentovali u reprezentace podání hejtmana Hradištského kraje Františka Waffenbergera z Mödlingu, jenž vracel k výměně pasy tři osob, jimž byly vystaveny 21. října předchozího roku. Zajímavé jsou důvody, proč byli někteří poslové vyměněni. Jakub Rideney prý již nechtěl dále zastávat místo posla, František Prosil se stal nespolehlivým, protože je zcela oddán opilství, a František Pinovský zcela oslepl. Místo nich navrhl tři jiné, totiž Jana Tvrdého, Jakuba Procházku a Václava Galovičicha.¹⁸ O výměně osob a o vystavení nového pasu ale nerozhodovala reprezentace sama. Vždy musela informovat o situaci dvůr a počkat na jeho rozhodnutí, jak plyne i z dalších konceptů. V tomto případě tedy hned 5. ledna navrhla ke schválení tři jmenované nové osoby.¹⁹

K dalším výměnám docházelo v průběhu roku 1753. Příčinou byl reškript ze 7. prosince 1752, který byl odpovědí na výše zmíněný reprezentací zasláný soupis řádných poslů z 21. října. Prikazoval v některých případech optimalizaci (redukci) jejich činnosti i počtu.²⁰ Na příslušné kraje byly zaslány pasáže z tohoto reškriptu, které se týkaly úprav činnosti poslů v jejich kraji. Reprezentace měla vždy při obsazování nového místa zaslat dobrozdání ke dvoru a očekávat rozhodnutí.

Například od jihlavského krajského hejtmana Jana Leopolda ze Schmelzdorfu přišlo 12. ledna 1753 podání s vráceným pasem telčského posla Albrechta Honsy.²¹ V zasláném soupisu byla jeho činnost popsána jako doručování velkých balíků a dalších úředních věcí z a na úřady. Dvůr našel zlepšení v tom, že je zbytečné, aby posel jezdil dál, třeba do Brna (přítom to ale v zasláném soupisu z 21. října 1752 nebylo výslovně uvedeno), a přikázal mu, aby nejezdil dále než do Želetavy. Sem měl doručovat psaní na poštovní stanici a také přebírat zásilky, protože tudy probíhala poštovní trasa z Vídně do Prahy se zkratkou ze Znojma do Pohořelic na Brno. Proti vůli dvora se nedalo nic dělat, a proto jihlavský krajský hejtman zaslal Honsův pas zpět reprezentaci s žádostí o jeho úpravu.

Úsporný charakter má doporučení dvora, aby v Uničově byl ustanoven shromažďovatel dopisů (Breifsammler). Brněnskou a pražskou korespondenci měl dovážet do Olomouce, opavskou a dále jsoucí do Šternberka,

¹⁸ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 295–302; podání bylo datováno 30. prosince 1752; čístopis.

¹⁹ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 303–306; koncept relace ke dvoru.

²⁰ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 271–276; čístopis, praes. 15. prosince 1752.

²¹ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 308–313; čístopis, datováno 10. ledna.

odkud měla jít dále zeměpanskou poštou. Tady měl také přijímat poštu do Uničova, kterou měl ihned po příjezdu pravidelné pošty přepravovat dál.²² Ustavení tohoto sběratele dopisů nakonec znamenalo redukci poslů v okolí. Po jmenování Antonína Havrana do této funkce zaslal olomoucký krajský hejtman zpět reprezentaci legitimační pasy sedmi poslů z Uničova, Šumperka, Velkých Losin a Loštic.²³ V Olomouckém kraji tak zůstávali řádní a privilegovaní poslové jen u Olomouce, u panství Velké Losiny zbyli čtyři mimořádní. Takovýmito úpravami se dařilo počet poslů redukovat.

Byly ale i jiné důvody, proč krajské úřady vracely legitimační pasy. Přibližně v polovině června obdržela reprezentace relaci od hejtmana Hradištského kraje Františka Waffenbergera z Mödlingu. V souladu s pravidlem, že když zemře privilegovaný posel, má krajský úřad navrhnout někoho dalšího, inicioval výměnu posla u města Uherské Hradiště. Nyní je tam ustaven, sděluje hejtman, mezi jinými osobami posel Jakub Chrostek. Ten sice dosud nezemřel, ale kvůli navyklému pijanství byl shledán tak nedbalý v jemu nařízených činnostech, že u něj musely být zamezeny různé malverzace a zpronevěry jemu svěřených věcí. Proto mu zdejší magistrát odebral pas a město na jeho místo navrhlo nového posla, totiž Václava Boluschecka.²⁴

Jak bylo obvyklé, reprezentace 21. června poslala relaci ke dvoru s vyličením situace a dobrozdáním o úřední horlivosti nového posla, dovršené žádostí o jeho potvrzení do tohoto místa. To ale v tomto konkrétním případě nebylo všechno. Radové tentokrát požádali o možnost, aby mohli tyto posly ustavit sami bez obvyklého dobrozdání ke dvoru. Argumentovali především tím, že jde o velmi nízká úřední místa a také zpožděním, k němuž při této úřední komunikaci přirozeně dochází, což je nepříjemné pro ta místa, kde mají pouze jednoho posla.²⁵

I když v Uherském Hradišti měli poslů více, je doba, po kterou čekali na odpověď, praktickým prokázáním argumentu o zpoždění. Až z 2. srpna pochází reskript ode dvora, kterým byl Václav Boluschek potvrzen jako privilegovaný posel. Reprezentaci bylo také povoleno, aby napříště obsazovala tato prostá místa poslů, a to se souhlasem poštovního správce (Postverwalter). Dvoru mělo být jmenování pouze oznámeno.²⁶ Novému po-

²² MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 272–273; čistopis reskriptu ze 7. prosince 1752, první odstavec.

²³ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 406–422; čistopis podání olomouckého krajského hejtmana z 9. března 1754. Havran sám byl původně jeden z poslů, které mělo město Uničov.

²⁴ MZA, fond B 1, sg. B 10, kart. 60, f. 247–250; čistopis z 11. června 1754 (praes. 17. června); Chrostekův pas má datum 21. října 1752.

²⁵ MZA, fond B 1, sg. B 10, kart. 60, f. 251–253; koncept.

²⁶ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 423–424; opis.

slovi byl vyhotoven legitimační pas s datem 9. srpna a odeslán krajskému hejtmanovi s příkazem, aby jej vzal do přísahy a předal mu pas.²⁷

Není ale jasné, jak dlouho se tyto legitimační pasy používaly. Všechny dochované exempláře pocházejí z oné první série v roce 1752. K jejich výměnám docházelo ve dvou následujících letech,²⁸ avšak z další doby se je již nepodařilo zachytit. Není pravděpodobné, že by nedocházelo přirozenou cestou k personálním obměnám. I když se postupně rozšiřovaly poštovní spoje, rozhodně to nebylo natolik razantní, aby to znamenalo úplné zrušení těchto posílů. Legitimační pasy tak mohly představovat jen příležitostnou písemnost.

Vznik legitimačních pasů pro posly tedy spadá do padesátých let 18. století a souvisí se snahami dvora ochránit poštovní regál. Představují jednoúčelovou písemnost, která nebyla dosud v písemném materiálu nejvyššího moravského zeměpanského úřadu zachycena, a doplňují tak expedované písemnosti úřadu.²⁹

LEGITIMATIONS-PÄSSE FÜR DIE PRIVATBOTEN

Während der unentwickelten Postverbindungen ist eine Privatkorrespondenz vorwiegend durch Privatboten gesammelt und geliefert worden. Erst von den zwanziger Jahren des 18. Jahrhunderts begann die Postwesen vom Wienerhof als wünschenswerte Einnahmequelle zu verstehen. Privatboten, die die Briefe durch die Routen sammeln und transportieren, wo landesfürstliche Post funktionierte, beeinträchtigten das Postregal. Die Absicht des Hofes war, dass die Anzahl der schädlichen Boten eingeschränkt oder vollständig abgeschafft worden ist. Legitimationspässe stellen eine Möglichkeit vor. Jeder privilegierte Bote musste mit solchem Pass ausgestattet werden, der von Repräsentation und Kammer im Lande ausgestellt war.

Vorgelegten Beitrag beschäftigt sich mit der Verfolgung des Entstehungsverlaufs von den Legitimationspässen. Sie entstanden in den fünfziger Jahren des 18. Jahrhunderts und waren wahrscheinlich nur ein paar Jahre verwendet. Legitimationspässe sind sich bei seinem Aussteller erhalten, weil einige beim Botenumtausch von den Kreisämtern zurückgegeben waren. Das Schriftstück wird auch diplomatisch geschrieben.

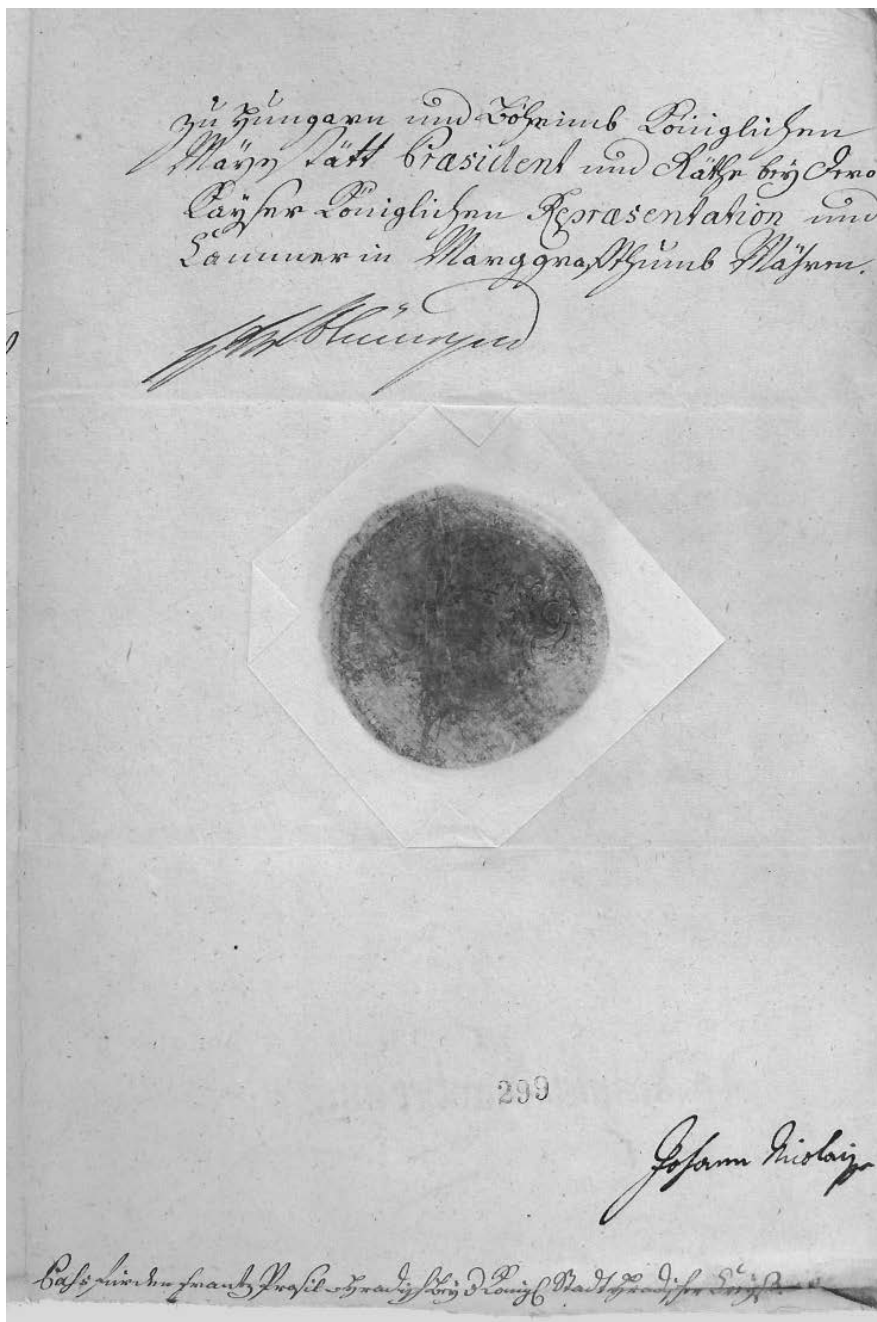
²⁷ MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 427; koncept z 9. srpna 1754.

²⁸ Některé pasy vydané roku 1754 mají vlastní koncepty, které navíc přesněji specifikují pravomoci posla. Viz např. MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 398–401.

²⁹ Přehled písemností viz S v i t á k , Zbyněk: *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*. Brno 2011, s. 419–465.

 ennach Ebro k̄onigl̄ich Kayser auch
 in Germanien zu Hungarn und Böhmen
 k̄onigl̄ichem R̄eych Rath Herr von allwegen
 dieß Landt fürstlich und Frau
 Frau von Ogen n̄ur allweil. In Re-
 stituti hon d. in Augusti in Lubrawen faher
 allweilich, anzubeysthen gewilcht,
 Daß hon dieß Ebro Kayser k̄onigl̄ich
 Representation und Einnahme die für
 Landt auß der ordinari und h̄ur
 Sabentm gewilcht in h̄ur d̄olch, mit
 n̄ur onentlichem Case, und polsch
 auß der langem aller d̄olch k̄onig zu.
 Einnahme, h̄ur d̄olch polsch;
 Und n̄ur die in dem k̄onigl̄ichem
 Einnahme Einnahme d̄olch d̄olch
 auß der d̄olch d̄olch d̄olch d̄olch
 n̄ur d̄olch die d̄olch d̄olch
 n̄ur d̄olch d̄olch d̄olch d̄olch;

Obr. 1. První strana legitimačního pasy pro Františka Prošila (MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 298)

Obr. 3. Poslední strana téhož pasu s podpisy a pečeti (MZA, fond B 1, sg. B 3, kart. 45, f. 299)

